

Vandmand, *Aurelia aurita* Brændegople, *Cyanea capillata*

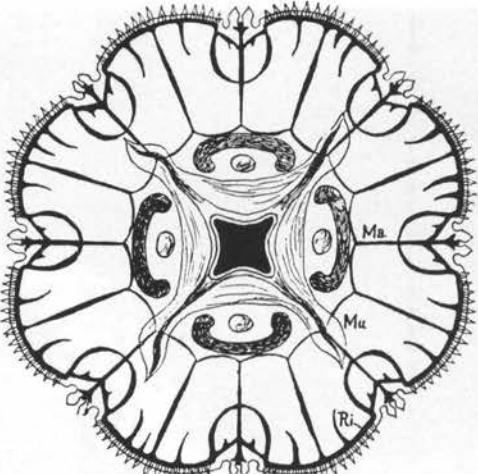
Vandmand eller øregople har cirkelrund, svagt hvælvet og næsten glasklar krop med i randen et frynset nedhæng af mange korte tråde, hvis blærer indeholder en ætsende væske; disse nældeceller trænger ikke gennem menneskets hud. Almindelig i vore farvande.

Hos den rødgule til brunrøde, indtil meterbrede brændegople er de meget lange fangtråde forsynet med særlig effektive nældeceller, dyret er derfor alle badendes skräk. Ved den jyske vestkyst og Kattegat mere alm. end den førstnævnte art.

– Danmarks Dyreverden 1, 72ff.

Vandmand o. 1700ff, lever i vand, som desuden udgør ca. 98% af kroppen. Gople o. 1770ff fra norsk gopla 'dyndmasse', måske beslægtet med samme ord i betydningen klokkeblomst, Campanula (1). Øregople o. 1880ff, på »klokvens« overside danner kønsorganerne fire øreformede figurer.

Almindelig brandmand. BIOFOTO/Arthur Christiansen.

Skematisk snit af vandmand i Aage Helweg Glenstrup: Zoologi for seminarier, 1963.

Kvabe (også om spytklat) og strandkug (kug = penis) o. 1700 (2) sml. søanemone s. 15, havspy 1767 (3), marskvalp, marsvinlever og sil kemág (også om snavset person) Vendsyssel 1787ff (4), vable (vabel) og svable Mors 1811, Samsø, Odense fjord (5); mandaader Skagen 1828: »Når de sætter sig på garnene og tørrer, rådner disse og bliver ganske mere og ubrugelige ... når garnene er trukket i land og fiskene med deres haler har slæbt på marsvinleveren, sprøjter deres saft op i øjnene på fiskerne og betager dem synet for et par timer« (6), »dens saft bider i huden, bliver noget af den hængende i garnet og tørrer, kommer fiskeren til at nyse« (1763; 7), stov fra indtørrede vandmænd irriterer slimhinderne (8).

Vendsyssel: marbladder, -blatte (marblat Læsø), -svab 'savl, skum', -svar, -svær, -svæv (om indtørrede rester i fiskegarn), -kvabbel, mar = hav, sø; svab, vable (9), marsvablever, lever, håblase 'hajblære'; manet(e) Læsø (10).

Søvom og vandslap Sønderjylland (11), syltvand Esbjerg, sylt(e) måske i betydningen svinekødret omgivet af gelé, omtydet i VJylland til sygevand (12); vandvable Mors (13), havvable Mols, Anholt (14), sæbevable (15).

Vandblære SFyn (Ulbølle), Ærø, vable ØFyn (Føns s.), Sjælland; havtvr Ærø; snotboble NFyn (Lunde s.), Bågø, Ærø, VSjælland, VLolland, snotkage Langeland, Drejø, Strynø, VSjælland (Egebjerg s.) (16), snotkaly Drejø (17), Strynø, Langeland, VLolland, snot Hornsherred (Dråby s.), SSjælland, VLolland, snotvable Kalundborg, snothane Karrebæksminde, kaly Hornsherred, Jyllinge; selvavl, -vable SSjælland (Karrebæk, Vejlø); vandboble Skelskør, vandkaly Sjælland,

En pige reparerer fiskenet, hvis ødelagte masker man troede at gopler havde forvoldt. Maleri af Chr. Dalsgaard, 1854. Statens Museum for Kunst.

Møn, Falster, Lolland (16), vandhund og sælebriller Hesnæs Falster (17), sælhundesnot Falster o. 1855, sælhundelort og vandkat Fejø (16), rabarber Kragenæs VLolland, vandsvavel og sildekage Bornholm, silden skal særligt gerne æde vandmænd (18); gopler i fiskegarn: *snot* Agersø (19), *gækfisk* og *hayfruefissee* (20).

Færøerne: *hvalspygga* 'hvalopbræk' o. 1780ff (21); Grønland: *ippiarsuk* 'skindpose', *ipiarsursak* 'teltposelinning', *nuarluk*, *imab imata* 'havets hjerte' (22).

BRÆNDEGOPLE: *brandmand* o. 1880ff (23), egentlig mand i brandkorps (goplen er rødgul), vel ellipse til vandmand; *brænd(e)boble*, *brandboble* o. 1700ff, Sejerø, Åbenrå, Fyn, Langeland, Ærø, V og NSjælland (24), *brænd(e)*, *brandvable* 1842ff, Vendsyssel, SFyn, Ærø, SSjælland, Møn (25),

brandmese Sønderjylland (26), *jerre* = edder (gift, pus) Fanø (27), *brandkalv* og *brandsvåg* VFyn, våg måske bølle, *brandkage* Flemløse, *brændeblære øerne* s.f. Fyn (16), *brændevavl* Gilleleje (28), *brændekekage* SFalster, *sønælde* ØLolland (16).

Vandmænd kan forekomme i så store mængder, »at folk næppe er i stand til at trække garnene op af havet« (Skagen 1787; 30).

Det røde kors i en »brandmand« tydes som dens *ravn* = rogn (Holbæk; 16).

Man troede i Vendsyssel, at morilden blev forårsaget af vandmænd (31).

De slimede rester af vandmænd i havstokken brugte man på Ærø til vask (i stedet for sæbe) (16).

Tørrede pulveriserede vandmænd strøet på danse-

Goplen blev i fantasien til havmandens øje. Her er »åmanden« fremstillet som den beskuendes eget ansigt. Illustration af August Jerndorff i Holger Drachmann: *Troldtøj*, 1889-90.

gulvet gjorde pigerne følgagtige (Færøerne; 32).

Slang: være dum som en vandmand (33).

LITTERATUR: (1) 659 6,1213; 26,438; 27,1669; (2) 434 2,266; 76b 96, 76c 327; (3) 908 184; (4) 651 130f, 297, 379; 212c 2,554, 562 (Ålbæk); 202c 3,18; 202d 2,196; (5) 770 231; 212c 3,746, 989; 347 432; (6) 94 297; (7) 693b 1,660; (8) 202d 2,196; (9) 212c 2,554; 202c 1,99; 3,15, 17f og 4,11, 255; 202d 2,196; (10) 212c 1,763 jf. 85; 202c 1,99 og 2,251; 202d 2,196; (11) 212c 3,747, 1006; (12) 212c 3,700, 702; (13) 804 1,104; (14) 212c 1,574 og tb. 206; (15) 212g 52765; (16) alle 388; (17) 599 28862; (18) 524 30, 1942, 61f; (19) 436 81; 203 288, 380; (20) 60 nr. 47, 1981; (21) 76b 96, 76c 327; (22) 828 68; 500 163; (23) 108; 736 2,1857, 99; (24) 659 26, 438; (25) 659 3,27; 908 184; 903 1,479; 434 1,266; 276 1,124; 794

12, 1888, 153; 307 191; 168 2,95; 856 127; 212g 5261 (Fyn, Nyk. S.); (26) 659 3,30, 35 og 26, 438; 212c 1,132; 202c 1,99; 388; (27) 178 1, 1978, 104; (28) 423; (30) 52 25/1 1983; (31) 651 129f; (32) 202c 3,35; (33) 717 110; (34) 23 175.

PROSA OG POESI

Et par vandmænd trawler med besindige tag langs overfladen *Achton Friis* (1), i vandet ser man figurer i dens klare krop, en firklover enten med røde, violette eller gullige blade *Ole Vinding* (2).

En gennemsigtig, blødt udspændt bue i solgrønt vand, med skære blå schatteringer i sit pulserende hvalv. Let hældende svæver den afsted som en ballon i laber brise. De rødlige forplantningsorganer ligner spørgsmålstegegn. Hele fyren kunne være et drømmende spørgsmål stillet af skaberøn i livets yderkant. En gople er jo bare lidt facon på

vandet *Niels E. Nielsen* (3); som skabt ud af intet dukker vandmændene frem, først de blå og så de brændende, der ligner selve fandens forkerte spejleæg og kan udfylde ethvert rum mellem sig med usynlige, glødende tråde *Jacob Paludan* (4). Skarer af hvidblå vandmænd ... kom i tusindtal, sejlende i lys oppe lige under vandfladen og dybt nede i havskumringen ... Idet deres runde slimlegemer udspiledes med svag kraft lyste de som buelamper *A. C. Andersen* (5); skønne sagofarvede geléklokken, som svævede skrætstillet i det rhinskvinklare vand som store matduggede pokaler *Knud Poulsen* (6), store perlehvide gopler hang som stille klokker i vandet rundt langs skibets sider *Sophus Michaëlis* (7).

De glasklare vandmænd med flimrende frynser lå og sumlede behageligt, nød rigtig livet som om også de holdt søndag *Johan Skjoldborg* (8). En dug i solen, en spøgelsesklokke i vandet, det er alt hvad vandmanden er. Den svæver på grænsen af ikke-eksistens hele sit udflydende liv – ulegemlig, som en drøm der er sluppet udenfor en hjerne *Jacob Paludan* (9). Inde på stranden ... ligger de indskrumpne, størnede vandmænd, blålige, bruntblanke eller ganske violette – som den blå havkos kokasser *Svend Fleuron* (10), forrevne lig af glasklare gopler lå slængt op på strandbreddens grå bræm *Johannes Jørgensen* (11).

Og solen stiger op i tågen som en gople, en gloende brandmand *Leo Estvad* (12), solen flyder

Familien er samlet under lampen, dens form gav associationer til en svømmende gople. Maleri af Viggo Johansen, 1887.

hen som en rustrød gople bag en skørpe tyk is *Sophus Michaëlis* (13). Dagene og stjernenætterne lå som gopler og drev i den flade strand *Ole Sarvig* (14). Månen driver som en gulrød gople gennem net af lyse skyer som filtret tang. – I plænernes græs er der gult af ranunkler og hvidt af bellis. Tæt som stimer af små vandmænd langs en kyst står de hvide og gule blomsterkroners skarer i græssets grønne sø *Johannes Jørgensen* (15).

Lasede regnbyger sejler frem under himlens mørkegrå skydække, de ligner vandmænd med tjavser hængende ned fra sig ligesom et bundtfiltrede fangstråde *Otto Gelsted* (16). Tågen [kom] som en kæmpemæssig vandmand, der duvede i rummet og drev ind over land med sin hverken helt klare eller komplet gennemsigtige krop. De gopledes sig frem i en rolig og vældig bevægelse afstedkommet af brise og levede undervejs af skibe og fiskekuttere *Ib Paulsen* (17).

Klare meduse! · O, hvor du svømmer yndigt i vandet, · drivende våd i din stribede bluse *Emil Aarestrup* (18). Mange somres sole svømmer · gopleagtigt i vandet *Robert Corydon* (19). De skørre gopler gik i sommersol dernede, · som var de plantet ud · i brede grønne bede *Sigurd Swane* (20); gopler, farvepletter, · slængte hen som blå og lilla bryllupsblomster mellem tang *Tom Kristensen* (21); som skyer de hvide gopler går · og gyngebort til havs *Sophus Michaëlis* (22).

Vandmanden sejler fra bælt til sund · i store gyngende flokke. · Blideligt stiger fra havets bund · den fine, glasklare klokke *Hans Hartvig Seedorff* (23), vandmænd skinnende så klare · og regnbue-spillende som glas *Karl Gjellerup* (24).

Jeg ser vandmandens blege lygte · på strømmens armatur · stige i det kolde vand *Robert Corydon* (25); en hvidblå vandmand daler · i sagte faldskærmsflugt *Erik Bertelsen* (26), goplernes små brandtempler · ser vi glide forbi · og forsvinde agterude *Ole Sarvig* (27).

Henover tangens sorte skov · fremvralter blege gopler *Aage Berntsen* (28). Brandmænd sidder ordnet · som stive ugleøjne imod sandets sørstjernehimmel *Niels Barfoed* (29). Jeg har aldrig set en havmand · men jeg tror · en havmands øjne · er som bølgens blege gopler *Cecil Bødker* (30).

Blomsterklokker lig de stiger · fra et dyb af glasklar grønhed, · for at fælde ud i solen · farver af eksotisk skønhed. · Lyseblå og perlehvide, · æggegul med purpurdunkel, · - hver fra dybets tryllehave · som en kæmpestor ranunkel. · Baader sig en stund i solen, · driver hid og did med vandet · til de skyller op og visner · sammen-skrumpe på sandet *Otto C. Fønss* (31). Flodbøl-

gens vaskende vande har givet · goplernes mulier tilbage til livet, · vugget dem ud i de glidende strømme *Christian Stub-Jørgensen* (32). Sommernens sidste ilanddrevne sole · som blålige gopler på stranden; · jeg tar dem i hånden slimede kolde, · står med en slatten sol under himlen *Inger Christensen* (33).

Solen gynger som en ildgul gople *Thøger Larsen* (34), vintersolen synker ned og fanges, · gul og violet, · i et træ som en alvældig gople · i et fiskeonet *Otto Gelsted* (35). En gople lig i filtret tang · gennem skyerne fuldmånen svømmer *Johannes Jørgensen* (36), månen som en matbelyst krystal, · en kuldegople, isnende og fjern *Cai M. Woel* (37).

Når gaden ligger i mørke ... · og folk deres lamper tænder, · da er det som lysende gopler · fra vældige havdyb sig hæver · og langsomt mod stjernerne svæver *Jørgen Voeler* (38), under havnens bolværk lå · i bølgerne lygternes genskær · og skvulpede som lysende gopler *Valdemar Rørdam* (39). Kuplen er formet som en gople, · og hele lampen ligner en vandmand · med lysende trevler *Otto Gelsted* (40). Höganäs fyr er en dybtred vandmand, · der langsomt udvider sit dæmpede lysfelt · og langsomt trækker sit varsel tilbage *Frederik Nygaard* (41).

Fra vandet stiger · goplens rene · klokkebevægelse · gennem mit indre *Thorkild Bjørnvig* (42), [skyer]: langt borte, inde over byerne · svømmer balletdancerindernes gople-klynges skør ved skørten *Ole Sarvig* (43); langs med kjolelivets halsudsækning · drev mærkerne som vandmænd langs en kyst *Tom Kristensen* (44); og løvetanden, forvandlet · er blæst til hvide bobler, · der svømmer i græsset · som i sommerrens sø de halvrunde gopler *Sigurd Swane* (45).

Inger Christensen, Gopler (33).

LITTERATUR: (1) 248 1,55; (2) 910b 2,50; (3) 625c 66; (4) 665f 3,46; (5) 9 153; (6) 695e 47; (7) 568b 118; (8) 799c 174; (9) 665b 13; (10) 222p 114; (11) 432c 40; (12) 205c 62; (13) 568e 85; (14) 765c 29; (15) 432d 77,81; (16) 270k 27; (17) 670e 7f; (18) 947 109 sml. 947c 183; (19) 139c 57; (20) 829c 54; (21) 469c 9; (22) 568c 29; (23) 782o upag.; (24) 274 136; (25) 139 44; (26) 56e 41; (27) 765b upag.; (28) 55 10; (29) 36 12; (30) 113 44; (31) 258d 113f; (32) 824 38; (33) 128 42; (34) 508b 72; (35) 270l 15; (36) 432d 36; (37) 916e 113; (38) 917b 17; (39) 753d 66; (40) 270c 49; (41) 641f 22; (42) 67 29; (43) 765e 82; (44) 469d 37; (45) 829b 24.